

Det er DU som bestemmer ...

Tanker og fakta om Internett og personvern for deg fra 9-13 år

Heftet er utgitt av Utdanningsdirektoratet,
Teknologirådet og Datatilsynet, april 2009

ISBN 978-82-92447-33-8

1. opplag: 85 000

Ansvarlig redaktør: Torbjørn D. Moe, Utdanningsdirektoratet

Prosjektleder: Kari Laumann, Teknologirådet

Journalist: Inger Lise Welhaven

Design: Haugvar Kommunikasjon & Design

Illustrasjoner: Mikrofilm AS

Trykk: Nor Grafisk AS

For mer informasjon: www.dubestemmer.no

Datatilsynet

Postboks 8177 Dep
NO-0034 Oslo
Telefon: 22 39 69 00
www.datatilsynet.no

Utdanningsdirektoratet

Postboks 2924 Tøyen
NO-0608 Oslo
Telefon: 23 30 12 00
www.udir.no

Teknologirådet

Postboks 522 Sentrum
NO-0105 Oslo
Telefon: 23 31 83 00
www.teknologiradet.no

DITT VALG

Dette heftet handler om deg. Det handler om Internett. Det handler mye om alt det morsomme og fine du kan bruke Internett til – og litt om hva som kan gå galt.

Dette heftet handler om å ha respekt for andre. Det handler om å ha respekt for seg selv. Det handler om hvordan du kan ta vare på deg selv og være trygg – også når du er på nett.

Noe i dette heftet vet du sikkert fra før. Noe vil være nytt. Vi håper arbeidet med heftet vil gi gode diskusjoner om hvordan du kan bruke Internett på en god måte. Da blir det enklere å gjøre valg som er riktige for deg.

Det er du som bestemmer.

... var det DU som sendte den DRITKJIPE meldingen?

Du gjorde det kanskje for å være morsom – men hvor morsomt ble det egentlig?

Meldingen spredde seg til litt flere enn du ville, ikke sant? Og plutselig er det din skyld at en i klassen ikke tør gå på skolen.

Var det virkelig verdt det, eller skulle du ønske du hadde tenkt deg om?

Tenk deg om – ikke alt kan gjøres godt igjen.

HALLO ... ER DET NOEN DER ... ??? Ja! Hundrevis! Tusenvis! Millioner!!!! På Internett kan du nå hele verden om du vil. Og av og til også når du ikke vil.

Det er mange som ser DEG!

Internett er gøy. Du kan snakke med venner på MSN, se filmer på YouTube, laste ned musikk, besøke vennenes hjemmesider og dele bildene dine. Internett gir utrolig mange muligheter til å bli hørt og sett.

Det var annerledes da foreldrene dine var unge. De måtte nesten være verdens beste fotballspiller, eller vinne Nobels Fredspris, for å bli lagt merke til ute i den store verden. Nå kan bildene du legger ut på Flickr eller videoen din på YouTube bli sett av millioner av mennesker – både av bestemor på Kløfta, en rørlegger i Brasil og den du skal bli kjæreste med om noen år.

Jorda rundt

Kanskje har du en side på Nettby, Facebook, Piczo eller et annet nettsamfunn, eller en blogg hvor du har lagt ut bilder og fortalt litt om deg selv? Da har du kanskje også tenkt over om det er greit at naboene eller foreldrene dine ser det du legger ut. For det er det godt mulig de gjør...

I noen nettsamfunn er det mulig å bestemme hvem som ser hva

på profilen din. Men tagging, klipp og lim er lett på nett. Det er fort gjort at noe som bare var ment for vennene dine, havner hos andre. Og det som er lagt ut kan være vanskelig å ta bort.

Ditt eget arkiv

Er du med i et idrettslag? Da kan det hende de har lagt ut bilder av deg på hjemmesiden sin. Kanskje er du til og med så god at du har blitt intervjuet av avisa, og artikkelen ligger ute på nettet. Er du med i skolemusikken kan det hende du finner noen fine bilder av deg fra 17. mai-toget.

Det som ligger ute om deg på Internett kan lastes ned av andre og bli lagret forskjellige steder. Hvis noen søker på navnet ditt på søkemotorer som Kvasir eller Google, kan de få mange treff og danne seg et bilde av hvordan du er som person. På en måte får alle mennesker etter hvert sitt eget arkiv på Internett.

Det er du som bestemmer hvordan ditt arkiv på Internett skal se ut.

HVA MENER DU?

Du kjenner sikkert mange mennesker. Forteller du alt du mener og synes til alle, eller er det noen du forteller mer til enn andre? Hva forteller du til hvem – og hvorfor?

Har du noen gang lagt ut noe om deg selv på Internett som du har angret på?

Har noen lagt ut bilder av deg på Internett? Syntes du det var greit? Ble du spurt først?

OPPGAVER:

Søk på navnet til fire kjendiser på Internett og finn hjemmesidene deres. Står det ting der eller ligger det bilder der som du synes de ikke burde lagt ut?

Fikk dere mange treff på hver av dem? Tror dere at kjendisene selv har laget eller godkjent alle sidene og bildene?

«Personvern» er noe som er spesielt viktig på Internett. Slå opp ordet og finn ut hva det betyr.

Ordboka

blogg = litt som en dagbok på nett, der den som eier bloggen kan legge ut bilder og innlegg.

nettsamfunn = samlingssted på Internett hvor du kan møte og snakke med andre.

profil = informasjon og bilder av deg på et nettsamfunn.

søkemotor = en tjeneste på nett hvor du kan søke etter informasjon.

tagging = kommer fra det engelske verbet «to tag», og betyr at du skriver navnet til den som er på bildet og linker til denne personens profil.

arkiv = samling av informasjon, bilder, tekst og annet.

privat = noe som er personlig, som bare angår deg.

Vise alt?

Mer enn 120 millioner mennesker rundt omkring i verden logger seg på Facebook jevnlig for å oppdatere, legge ut bilder og sjekke nytt fra venner. Noen legger ut alt fra telefonnummer og musikksmak, til om de har kjæreste eller ikke. Andre velger å ikke fortelle så mye. Du bestemmer selv hvor mye informasjon du vil legge ut.

Passordet ditt er DITT

Det skal aldri gis bort til noen andre.

Få det bort!

Ligger det informasjon om deg på nettet som du ønsker å fjerne?

1. Snakk med personen som har lagt det ut. Be om at opplysningene fjernes raskt.
2. Be Internettleverandøren fjerne informasjonen/bildene. Du finner leverandøren ved å kontakte eieren av nettsiden, for eksempel online.no eller netby.no. De forskjellige eierne finner du på norid.no.
3. Kontakt politiet der du bor hvis du mener at informasjonen som er lagt ut er så alvorlig at den må fjernes med en gang.
4. Kontakt Datatilsynet for å få råd og hjelp.

SERIØST!?!?

Kjendis på YouTube

Norske Lasse Gjertsen har blitt kjendis på grunn av film-snutter han har lagt ut på YouTube. Filmene er sett over 25 millioner ganger! -MTV vil at jeg skal lage åtte videoer for dem. Jeg tror jeg kommer til å takke ja, for da blir det litt penger, sier han. For de åtte videoene får han 1.000 dollar per minutt med ferdig film.

Kilde: Dagbladet/NRK

Tullebilder ble alvor

Kristine og Synne sitter på jenterommet og drømmer om å bli modeller. De to 13-åringene knipser bilder av hverandre, tuller og fniser. På de siste bildene de tar, står de i bare stringtruse. Etterpå legger de bildene ut på sin private Piczo-side. Bildene er ment for bare de to, og for å kunne se bildene må du ha passordet.

Etter et par år glemmer de hele siden. Helt til noen plutselig sender Synne et av bildene til henne på MSN. Noen har også skrevet ut bildene og hengt dem opp på den gamle skolen hennes. Synne tør ikke gå ut på en hel uke! I dag er hun fremdeles redd for at bildene skal dukke opp. Hun trodde ikke at noe sånt kunne skje da hun stod på det rosa jenterommet og fniste foran kamera.

Kilde: VG

Nettsamfunn er også bra

Forskere i California har funnet ut at bruk av nettsamfunn som Facebook, online-spill og video-nettsteder som YouTube er viktig for ungdoms utvikling. Nettet brukes først og fremst til å holde kontakten med venner fra den virkelige verden, men også til å komme i kontakt med andre som har samme interesser som dem selv. Og ofte er unge mer motiverte til å lære fra andre på samme alder enn fra voksne.

Kilde: The Digital Youth Project

ER'E SÅ NØYE, A? Det var jo bare på gøy! Jeg mente det ikke. Trodde aldri at du skulle ta det på alvor. Dessuten sendte jeg det bare til kameraten min. Ingen andre fikk se det. Æresord!

Det handler om RESPEKT!

Hvis du har lyst til å legge ut bilder av vennene dine på Internett, må du spørre først. Hvis du har et bilde av en annen på mobilen og har lyst til å sende det til andre, må du også spørre først. For selv om du synes bildet er morsomt, er det ikke sikkert kameraten din er enig.

Lett å misforstå

Foran PC-en hjemme på rommet virker alt litt mindre farlig enn ute i den «virkelige» verden. Det kan være lett å si ting du ikke ville sagt hvis dere satt ansikt til ansikt. Det kan også være lett å misforstå hverandre. Når du snakker ved hjelp av tastaturet, ser du ikke reaksjonene til den du snakker med. Du hører ikke stemmen og ser ikke ansiktet og kroppsspråket. Derfor kan det være vanskelig å vite hvordan den andre reagerer på det du skriver.

Internett og mobiltelefoner gir deg store muligheter til å snakke med venner om alt som skjer, dele bilder og kanskje hemmeligheter. Dessverre gir det også muligheter til å ødelegge for andre. Noen opplever at bestevennen videresender et bilde som det ikke var menin-

gen at andre skulle se. Noen opplever at elever på skolen skriver stygge ting om dem på Internett. Noen finner dumme bilder av seg selv på andres hjemmesider.

Samme regler

Vi må respektere andres meninger og følelser, enten vi er sammen i skolegården, sender meldinger på mobilen eller sitter foran PC-en. Og de samme reglene gjelder overalt - også på Internett. Det er for eksempel ikke OK å skrive noe om andre som ikke er sant. Det er heller ikke lov å mobbe noen.

Det er du som har ansvaret for alt du legger ut på nettet, både bilder og tekst. Det er du som har ansvaret for meldingene du sender fra mobilen din. Det er du som har ansvaret for å tenke deg ekstra godt om før du trykker enter eller send.

Du har ansvaret for den du er og det du gjør – også på nett.

HVA MENER DU?

Tøff ved tastaturet. Blir du litt tøffere når du skriver på tastaturet enn når du snakker direkte med andre personer? Hvorfor / hvorfor ikke?

Mobbing eller tøysing? Er det forskjell på mobbing og tøysing? Har du eller noen du kjenner blitt tøysed med eller mobbet på Internett eller mobilen? Hva skjedde? Fortalte du det til en voksen?

Kan du tenke deg tilfeller som gjør at noen ikke ønsker eller ikke bør få lagt ut bilder eller andre opplysninger om seg selv på Internett?

Les «Redd for å gå i dusjen» på motstående side. Lensmannen foreslår å forby mobiler i skolen. Hva synes du?

OPPGAVER:

I Norge har vi det som kalles ytringsfrihet. Bruk Internett til å finne ut hva ordet betyr. Har du lov til å si og skrive akkurat hva du vil siden vi har ytringsfrihet?

Noen opplever å bli mobbet av andre elever på skolen. Det kan være mobbing på nettet, på mobilen eller ansikt til ansikt. Hvordan kan hver enkelt av dere i klassen hjelpe til for å unngå mobbing på deres skole? Lag forslag til regler for hvordan elevene skal oppføre seg mot hverandre, også når dere er på Internett eller bruker mobilen.

Er det noen steder eller situasjoner hvor mennesker har rett til å være i fred, og ikke bli tatt film eller bilder av? Gå sammen i grupper og lag regler for hva dere kan ta bilder og film av, og hva det er greit å bruke disse til.

Et skikkelig JA!

Hver gang noen legger ut bilder av deg på nettet, må de spørre deg om lov først. Du skal bare si JA hvis du synes det er greit. Hvis du angrep etterpå, må du gi beskjed. Da skal de som har lagt ut bildet fjerne det med en gang.

Falsk avsender

Meldinger du mottar på mobilen behøver ikke komme fra den du tror. På Internett finnes det nemlig tjenester som gjør det mulig for hvem som helst å sende meldinger med et hvilket som helst nummer som avsender.

Snakk med noen

Hvis du opplever å bli mobbet, enten det er gjennom mobilen, Internett eller i skolegården, er det viktig at du tar kontakt med noen som kan hjelpe deg. Det kan være foreldre, lærere eller helsesøster. Hvis du synes det er vanskelig å ta kontakt med en voksen i nærheten, kan du ringe Røde Kors-telefonen for barn og ungdom på 800 333 21 eller gå inn på www.korspahalsen.no og sende dem en melding. Begge tjenestene er gratis, og du er helt anonym.

Ordboka

anonym = la være å oppgi hvem man er.

SERIØST!?!

Slutt på Nettby og Facebook

På Forsand skole opplevde flere elever å bli mobbet på Facebook og Nettby. Skolen har nå stengt tilgangen til Facebook og Nettby fra skolens maskiner.

Kilde: nrk.no

Redd for å gå i dusjen

I Saltdal er det flere elever som ikke dusjer etter gym eller svømming fordi de er redd for at noen skal ta bilder av dem. Mange opplever også å bli truet eller mobbet på mobil eller Internett. Dette har ført til at noen elever har vært mye borte fra skolen, og det har blitt flere konflikter. Lensmannen i Saltdal ønsker derfor et totalforbud mot mobiltelefon i skolen.

Kilde: Saltenposten.no

«Klar Melding»

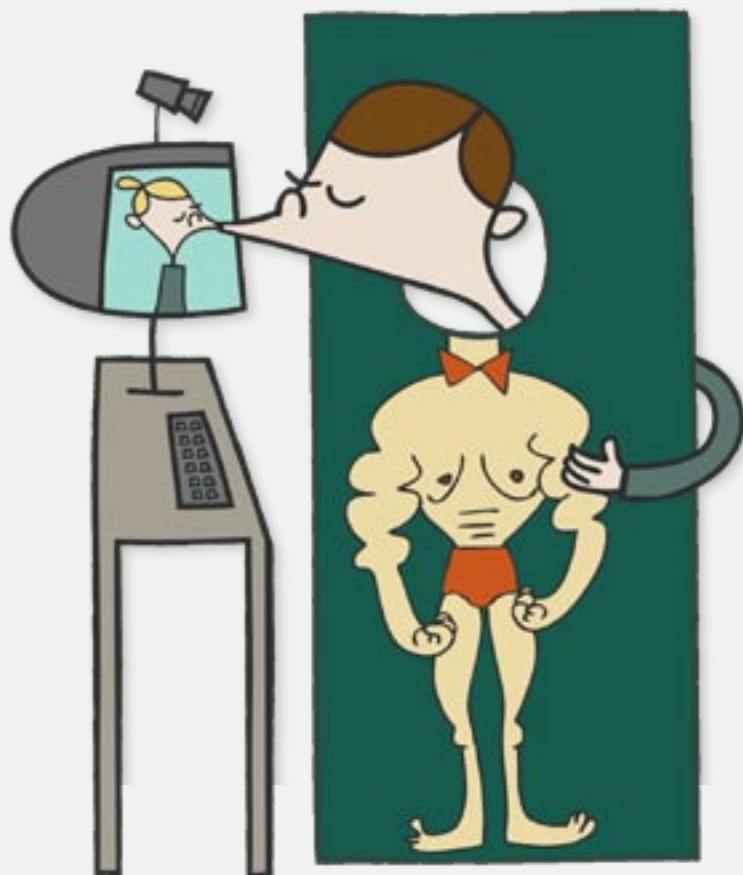
På skolen i dag ga en i klassen meg mobilen sin for å vise meg et bilde. På bildet så jeg XX som stod foran speilet med mobilen fra livet og opp, uten noe som helst på seg. Så kom læreren vår som også fikk se bildet. I motsetning til alle de andre ble læreren vår bare stille og så litt trist ut. Og da sa hun at XX ikke hadde det så lett, og når man ikke har det så lett kan man gjøre de rareste ting uten at folk forstår hvorfor!

Alle elevene mener at «Det var jo hun som la opp til det, da.» Og selv om noen andre skulle ha rappa mobilen og sendt det, så er det hennes feil fordi hun i det hele tatt tok bildene med mobilen.

Unnskyld meg? Hvis jeg tar bilder med mobilen, er det min egen feil hvis et rasshøl kommer og snoker på den uten lov, og sender bildet til alle slags folk? Alle de som sprer dette ryktet og viser bildet til folk - de er mobbere!

Hilsen jente 14 år

Kilde: barneombudet.no

... ble du forelska i LILLEBROREN din???

Det er litt flaut, ikke sant? At drømmetypen som du chatta med i flere uker, egentlig var lillebroren din som kødda med deg.

Kanskje er du litt skuffa også, for du ble litt forelska?

Det er ikke kult å drite seg ut, men hvordan kan du egentlig vite hvem du chatter med på nett?

Tenk deg om – når det er lett å lure,
er det også lett å bli lurt!

I GÅR, EN TØFFING PÅ 17: HALLA! SKJER A? Jeg er Ronny. Digger heavy metal og jenter med store pupper! Er'u med, eller... :D

I DAG, EN SØT PIKE PÅ 11: Hei, jeg heter Line og blir snart 12 år. Jeg elsker High School Musical og er kjempeglad i hester. Kanskje vi kan treffes en dag?

Hvem snakker du med – EGENTLIG?

Har du et kallenavn på nett? Da kjenner sikkert vennene dine kallenavnet ditt, men andre vet ikke hvem som skjuler seg bak det – verken navnet ditt, hvor gammel du er eller om du er jente eller gutt. På noen nettsted, som for eksempel Facebook, er det vanlig å bruke fullt navn og kanskje også annen personlig informasjon. Andre steder er det greit å være anonym, eller bruke et kallenavn.

Sant, eller ...

Det kan være spennende å dikte seg opp en helt ny identitet der du selv kan velge kjønn, alder, nasjonalitet, interesser og hårfarge. Det er gøy å være 20 år gammel og superstjerne for en kveld! Men det er ikke bare du som kan opprette en liksom-profil. Kanskje er ikke navnet på den kjempesøte jenta du har blitt kjent med på Nettby Emilie likevel. Og kanskje er hun ikke 12 år. Kanskje heter Emilie egentlig Gunnar og er 47 år gammel?!

På Internett kan du treffe mange spennende mennesker. De aller fleste du treffer er hyggelige og greie. Dessverre er det enkelte

som opplever å møte noen som ikke er ærlige om hvem de er og hva de vil. Heldigvis er det få som opplever fæle ting, men likevel er det viktig å være klar over at det kan skje.

Mye er både greit og trygt å dele med andre på bloggen, Nettby eller Facebook. Noe er det bedre og tryggere å dele direkte med en nær venn, ansikt til ansikt.

Det er du som bestemmer hva du vil dele med hvem.

HVA MENER DU?

Hvis du opplever noe ubehagelig på nett – du får en stygg kommentar eller kommer inn på en ekkel side – hva gjør du? Holder du det for deg selv, eller snakker du med noen om det?

Har du noen gang snakket med noen du ikke kjenner på Internett? Syns du det er greit å sende bilder og annen personlig informasjon til fremmede du møter på nettet?

OPPGAVER:

Hvor mange i klassen har nettprofiler hvor de bruker eget navn, og hvor mange har et kallenavn? Diskuter hvilke situasjoner det er lurt å bruke et kallenavn, og når det er best å bruke sitt eget navn.

Lag forslag til regler for bruk av kallenavn og eget navn.

Ordboka

identitet = hvordan man oppfatter seg selv og hvordan man ønsker å bli oppfattet av andre.

overgrep = å bli tvunget til noe man ikke vil. Et overgrep kan være fysisk, følelsemessig eller seksuelt.

Rød Knapp

På flere chattersider kan du se en rød knapp merket med POLITI. Hvis det skjer noe ulovlig som kan føre til overgrep, må du si fra til en voksen du stoler på. Dere har mulighet til å klikke på den røde knappen. Da kommer dere direkte til politiets tipsmottak og kan legge inn opplysninger om hva du har opplevd. Denne knappen skal bare brukes når ting oppfattes som alvorlig. Blir du ertet eller opplever andre ting som er ubehagelig er det best å snakke med en voksen eller kontakte Røde Kors på www.korspahalsen.no eller telefon 800 333 21. Begge tjenestene er gratis, og du er helt anonym.

Tenke sjæl

Mange opplever å få tilsendt linker til nettsteder de ikke kjenner. Nettsidene er ikke alltid sider man ville besøkt hvis man på forhånd visste hva de inneholdt. I en undersøkelse blant barn mellom 8 og 18 år svarte 42 prosent at de hadde kommet inn på sider med støtende, voldelig materiale uten selv å ville det. Nesten halvparten av de spurte hadde ufrivillig kommet inn på pornografiske sider. Det kan være lurt å se på nettadressen eller undersøke nærmere hva slags side det er før du trykker på linken – eller velger å la være.

Kilde: Trygg bruk-undersøkelsen 2008 (Medietilsynet)

Ekkelt på nett

Når du søker på Internett kan du komme inn på sider som du synes er ekle og helst ikke vil se. Det finnes massevis av sider med både vold og nakne mennesker. Det er ingenting galt med å være naken, men enkelte ting er det kanskje greit å slippe å se? Hvis du opplever noe som du føler er ekkelt, er det viktig å snakke med en av foreldrene dine, læreren din eller en annen voksen du stoler på.

SERIØST!?!?

Må vite hvem det er

– Om jeg godtar å bruke kamera kommer helt an på hvem jeg prater med. Hvis noen spør meg om å bruke det første gang vi prater på MSN, sier jeg bare ja dersom jeg kjenner vedkommende. Hvis noen sier de går på naboskolen og spør meg om å sende et bilde av ei venninne, for eksempel, sier jeg nei. Jeg kan ikke sende deg bilde av venner, jeg vet ikke om du er den du gir deg ut for å være, sier en 13-åring til Aftenposten.

Klassekameraten mener man aldri kan være sikker på hvem man prater med. –Det kan være en 60 år gammel mann som vil utnytte oss, sier han. Guttene mener likevel at man fort skjønner om folk ikke er den de gir seg ut for å være. Da er det verre med alle historiene om folk som har tabbet seg ut med kamera. De innrømmer at de har vært uforsiktlige selv. Det er ikke alt som er kult at kamerater får se.

Kilde: Aftenposten

Ville ha hevn

13 år gamle Megan i USA chattet med 16 år gamle Josh Evans på MySpace. Megan syntes Josh var kjekk og de pratet mye sammen på nettet. Etter hvert ble Josh mindre hyggelig. Han skrev at han hadde hørt at hun ikke var grei mot vennene sine, og at alle på skolen visste hvordan hun var. Til slutt sa han at alle hatet henne, og at verden ville være bedre uten henne. Samme dag tok Megan sitt eget liv.

I etterkant viste det seg at det ikke fantes noen Josh, men at det var moren til en av Megans tidligere venninner som hadde opprettet profilen. Gjennom chatten ønsket hun å finne ut hva Megan mente om datteren, og om hun hadde spredt rykter om henne.

Kilde: The New York Times

NÅ ER DET NOK! Døra rives opp og inn stormer en illsint mamma. Bak henne kommer en nesten like sint pappa. At sønnen har sittet fire timer foran PC-en uten å gi lyd fra seg, uten å klage over lekser eller krangle med lillesøster, er tydeligvis IKKE nok.

HVEM skal bestemme?

Det kan være mange grunner til at foreldrene til gutten reagerer. Hvis han alltid sitter alene og spiller på nettet, bak en lukket dør på rommet sitt, blir de kanskje redde for at han ikke har noen venner. Kanskje har de en avtale om at han ikke får bruke PC-en mer enn en time om dagen, og nå har han sittet altfor lenge. Det kan også hende at de har sjekket loggen og oppdaget at han har vært inne på nettsider han egentlig ikke får lov å besøke.

Greit å sjekke?

Noen barn opplever at foreldrene sjekker loggen eller historikken på PC-en de bruker for å se hvilke sider de har vært inne på. Noen ber også om å få se på mobilen for å lese meldinger som barna har sendt og mottatt. Mange foreldre sier de gjør det for å beskytte barna mot å oppleve ting som kan være vondt eller leit. Andre synes ikke det er riktig å sjekke verken PC-en eller mobilen til barna sine.

De fleste skoler har regler for bruk av Internett, PC og mobil. Mange familier har også slike regler. Andre har ingen regler i det

hele tatt. Noen vil synes at reglene de må holde seg til er altfor strenge, og misunner vennene som får lov til så mye mer. Men kanskje de som får lov til alt egentlig skulle ønske at det var noen som satte litt grenser likevel? Grenser for hvor mange timer de får lov til å sitte foran skjermen, hvilke nettsider de skal holde seg unna og hva slags spill de får spille på Internett?

Noen ganger er det greit med regler.

Du kan være med på å bestemme hvilke regler som skal gjelde for deg.

HVA MENER DU?

Har du regler for hvordan du kan bruke mobilen og PC-en? Fikk du være med på å bestemme reglene? Er du enig i de reglene som gjelder for deg?

Hva tror du er grunnen til at mange foreldre sjekker loggen på PC-en og meldingene på mobilen til barna?

Har foreldrene dine rett til å vite alt du gjør? Hvem du er sammen med, hva dere snakker om og hva dere gjør når dere er sammen? Har du rett til å vite alt de voksne gjør?

Noen foreldre legger ut bilder av barna sine på Facebook eller andre nettsamfunn for å vise frem familien sin. Er det OK? Bør barna bli spurt først? Er det greit å legge ut bilder av en som er så ung at han eller hun ikke kan bestemme selv?

OPPGAVER:

Enkelte nettsted har **aldersgrense** for de som ønsker å komme inn på deres sider. Finn ut hva aldersgrensen er på Facebook, Habbo og andre nettsamfunn. Hvorfor tror dere de har satt disse aldersgrensene? På kino respekteres stort sett den aldersgrensen som er satt. Har du like stor respekt for aldersgrenser på nettet? Hvorfor / hvorfor ikke?

Er det viktig å ha regler for bruk av Internett og mobil hjemme og på skolen? Hvorfor? Diskuter i grupper og lag nye regler slik dere synes de bør være. Bør de samme reglene gjelde hjemme og på skolen, eller bør det være forskjellige regler? Diskuter reglene med læreren eller foreldrene dine.

Hva har skolen lov til å sjekke?

I utgangspunktet har ikke skolen lov til å overvåke elevenes Internettbruk. Hvis det har skjedd noe ulovlig, kan politiet bruke informasjonen i loggen på skolens server til å finne ut hvem som står bak. Datatilsynet anbefaler at skoler begrenser overvåkingen av elevene, og de skal informere om hva som blir registrert og hvorfor.

Du har rett til å bli hørt

FN har en lov om barns rettigheter som blant annet sier:

- Barnet har rett til å si sin mening i alt som angår det. Barnets meninger skal telle.
- Barnet skal ikke utsettes for tilfeldig eller ulovlig innblanding i sitt privatliv. Det skal beskyttes mot ulovlig inngrep mot ære og omdømme.

I Norge har vi også en barnelov som sier at barnet har rett til å bestemme mer jo eldre det blir. Barneombudet anbefaler at foreldrene tar barnet på alvor, og at de hører på barnets mening når de ønsker å legge ut informasjon og bilder av barnet på nettet. Det betyr at din mening teller, selv om du er barn.

Men FNs Barnekonvensjon sier også: «Begge foreldrene har et hovedansvar for barnets omsorg og utvikling etter hva som er best for barnet». Foreldrene dine skal altså beskytte deg hvis de mener noe er skadelig for deg. Har de mistanke om at du gjør noe på nettet som er skadelig eller farlig for deg eller andre, kan de derfor sette grenser for hva du får gjøre når du er på Internett.

Ordboka

logg = oversikt over nettaktivitet, f.eks. hvilke sider du har besøkt eller samtalene dine på MSN.

filter = program som stenger tilgangen til uønskede nettsider.

nettleser = et program (f.eks. Internet Explorer eller Safari) som brukes til å vise innhold fra internett.

Som en åpen dagbok

Det er mulig for andre å se hvilke net-tadresser du har besøkt ved å bruke historikken. I de fleste nettlesere kan logg og historikk slettes ved hjelp av «verktøy»-menyen. Hvis du ikke selv fjerner loggen, kan andre snoke i dine nettbesøk.

SERIØST!?!?

Leserinnelegg på ung.no

Jeg er far til en 13 åring. Jeg ønsker i utgangspunktet at hun skal få den frihet jeg selv ville ha da jeg var ung. Det er FEIL at foreldre skal overkontrollere. Vis respekt og man får respekt tilbake. Jeg har stor forståelse for at det er ting som er vanskelig og feil å spørre foreldre om. Jeg er også redd for at hun skal havne i bråk og setter grenser, men inntil hun havner på gale veier er hun «fri».

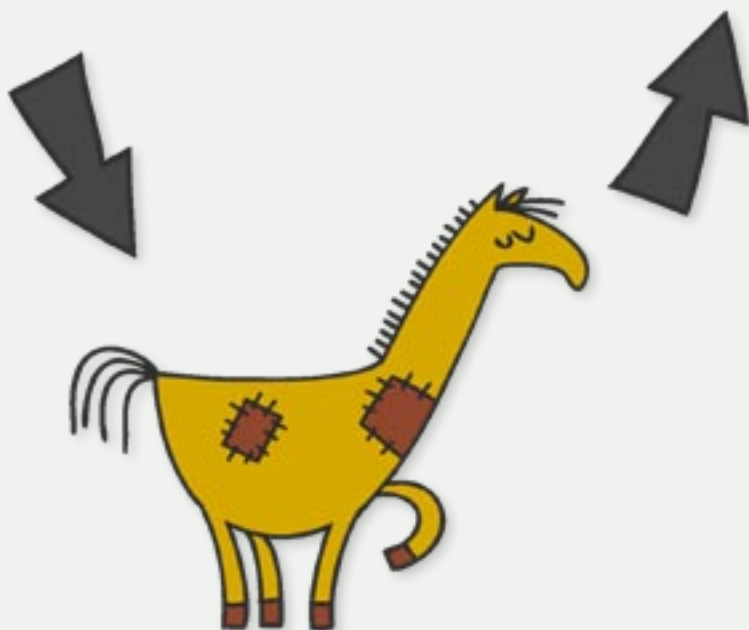
Pappan.

«Klar Melding»

Mamma og pappa lagrer loggen på msn-en min! Det er ganske ubehagelig!! :-S For når jeg snakker med gutter og håper det blir noe av det, så tør jeg egentlig ikke å skrive at jeg liker den gutten, for da kan mamma og pappa se at jeg og den gutten flørter. Det blir veldig flaut hvis mamma og pappa skal sitte og lese «ÅÅÅ jeg elsker deg SÅÅÅ» eller « your hot and I'm not». Det er ganske flaut. Synes dere det er greit at foreldrene mine lagrer loggen på msn-en min?

Hilsen Jente 12

Kilde: barneombudet.no

... skrev du stil om DEN HESTEN DER???

Du var litt fornøyd med deg selv, ikke sant?
Fant akkurat det du trengte til stilen din på første søk.

Du glemte kanskje å sjekke hvem som hadde lagt det ut, og
vips så hadde du levert inn noe som var helt på trynet?

Kanskje ikke så rart at de andre lo av deg, men hva kan du
egentlig gjøre for å slippe det neste gang?

Tenk deg om – på nettet er det du
som må skille fleip fra fakta!

DET ER HELT SANT! I Australia renner vannet oppover elva i stedet for nedover. Fordi det ligger på andre sida av Ekvator. Skjønner'u? Jeg satt og surfa på nettet i går. Det var der det stod.

Hvem kan du STOLE på?

Noen ganger er en påstand tydelig feil, mens andre ganger kan det være vanskelig å vite hva som er sant. Når du ser nyheter på TV eller leser noe i avisen, regner du sikkert med at det de skriver eller sier ikke er løgn eller tull. Hvis du er på Internett, regner du kanskje også med at du kan stole på den informasjonen som ligger der. Men sånn er det ikke alltid.

Alle aviser og TV-kanaler har et ansvar for at det de trykker og sender er riktig. Hvis de bevisst forteller noe de vet er feil, kan de bli straffet. På Internett er det annerledes. Her kan alle, både aviser, statsministeren, idrettslaget, naboen og du, legge ut faktainformasjon og meninger om alt mellom himmel og jord.

Fritt frem?

Da foreldrene dine skulle skrive skoleoppgaver om Beatles, måtte de gå på biblioteket for å lete etter informasjon. Tenk så mye lettere du har det! Bare ved å trykke på noen taster får du tilgang til vanvittige mengder informasjon fra hele verden. I tillegg kan du selv legge ut

informasjon på for eksempel Wikipedia. Da kan andre lære av deg.

Internett er supert for å finne og dele bilder, musikk og informasjon. Men det er ikke alt man kan bruke fritt. Det er ikke lov å laste ned eller bruke musikk, bilder eller film uten at det er godkjent av den som har laget det. Når du gjengir en tekst som du finner på nettet, må du opplyse hvor teksten er hentet fra.

Sikker kilde?

Du har sikkert søkt på Kvasir eller Google for å hente opplysninger til skolearbeidet. Kanskje fikk du opp hundrevis eller tusenvis av treff på søkeordet du brukte. Da er det jammen ikke godt å vite hvilke sider du skal gå inn på for å finne riktig informasjon! Hva er en pålitelig kilde? Hvem er det som har lagt ut informasjonen? Når ble den lagt ut? Kan det være gammel informasjon som ikke er riktig lenger?

Vær kritisk til det du leser og ser. Ikke alt er riktig.

HVA MENER DU?

Har du noen gang funnet informasjon på Internett som var feil? Vet du hvem som sto bak informasjonen?

Når du ser etter fakta på Internett kan det være lurt å sjekke hvem som er avsender. Hvilke type avsendere tror du mest på?

Tror du alt det som står i bøkene på skolebiblioteket stemmer? Tror du læreren din vet fasitsvaret på alt? Hvordan vet du hvilken informasjon du kan stole på?

Har du noen gang lastet ned musikk eller film fra Internett? Betalte du for det du lastet ned? Delte du musikken eller filmen med noen etterpå?

OPPGAVER:

Hvordan bruker dere informasjon som dere finner på Internett i en skoleoppgave? Sjekk om skolen har regler for hvordan dere skal bruke slik informasjon. Sett opp egne forslag til regler.

Finn ut hva ordet «opphavsrett» betyr.

Tenke sjæl

Noen lærere bruker et program hvor de kan sjekke det du skriver opp mot det som ligger på Internett. Da vil de kunne oppdage om du har kopiert en tekst rett fra nettet, eller om du har brukt dine egne ord.

Hvor fant du det?

Når du henter informasjon fra nettet eller andre steder og bruker det i for eksempel en skoleoppgave, må du alltid oppgi hvor du fant informasjonen. Mange oppgir Google som en kildehenvisning, men Google er en søkemotor som bare henter fram informasjon fra andre kilder. Derfor må du trykke deg ett hakk videre for å finne den egentlige kilden.

Gratis!?

Det finnes flere nettsteder hvor man kan dele musikk, film eller bilder. Det er ikke ulovlig hvis den som har laget musikken eller filmen har sagt at det er greit, men mye av innholdet på slike nettsteder er lagt ut uten at de som eier det har blitt spurt. Det koster penger å lage musikk og film, og de som driver med det vil gjerne ha betaling for arbeidet sitt.

Trenger du musikk eller lydeffekter til en film du har laget selv, eller til et skoleprosjekt? Selv om du har kjøpt en CD, har du ikke lov til å bruke musikken i filmen din og så legge den ut på for eksempel YouTube. Men på Internett finnes det masse musikk som det er lov å bruke! Du kan finne det ved å søke etter for eksempel *Creative commons music* eller *Royalty-free music*. Hvis du trenger bilder og vil holde deg på rett side av loven, kan du søke etter *Creative commons pictures*.

SERIØST!?!?

Rett i fengsel

I 2007 ble en 45-åring dømt til 15 dagers fengsel for å ha lagt ut filmen «Pitbullterje» på Internett. Han måtte også betale 50 000 kroner i erstatning til eierne av filmen.

Kilde: dagsavisen.no

Lar Google gjøre leksene

Elever fusker seg til bedre karakterer ved å kopiere tekster fra nettet. Alle ungdomsskolene Aftenposten var i kontakt med hadde opplevd at elever leverte inn skolearbeid som de hadde kopiert delvis eller helt fra Internett. Mange elever er ikke klar over at kopiering er fusk.

Kilde: Aftenposten

«Klar Melding»

For lenge siden la jeg ut en video med musikk og bilder av Eminem. Nå fikk jeg beskjed om at noen sa at de hadde rettighetene på videoen. Også sto det at videoen ble slettet. Jeg får vel ingen bot i tillegg for dette? Er litt redd for nettopp det, og at foreldrene mine blir skuffet over meg. Hilsen Gutt 15 år.

Kilde: barneombudet.no

Ordboka

kildehenvisning = å oppgi hvor du har hentet informasjonen fra.

kritisk = stille spørsmål ved noe, sjekke om det er hva det utgir seg for å være.

DU KAN VINNE EN IPOD! Bokstavene i den gule firkanten kommer nærmest hoppende mot deg; Klikk her og bli med i konkurransen om en splitter ny iPod! Ingenting mer. Bare det. Og da er det vel bare å klikke, da. Og se hva som skjer....

Lar DU deg lure?

Ja, hva er det egentlig som skjer hvis du klikker på reklamen som stadig popper opp når du sitter foran PC-en og spiller yndlingsspillet ditt? En ting er i alle fall sikkert; Sjansen for at du vinner en iPod er veldig liten. Men sjansen for at de som står bak reklamen registrerer adressen til PC-en din, og legger igjen en informasjonskapsel så de kan tilpasse reklamen sin til akkurat deg, er desto større.

Lure knep

Reklamen er rundt oss på alle kanter og finnes i mange former. Ofte er den klar og tydelig, som når den kommer som reklamebanner eller popup-vindu når du er på Internett. Da forstår du hva det reklameres for. Noen ganger kan reklamen se ut som en vanlig artikkel. Da må du være kritisk og se nøye etter for å forstå at det egentlig er reklame. Andre ganger er reklamen utformet som en gøy nettside med spill. Da tenker du kanskje ikke over at spillet egentlig er ment som reklame.

Gratis programmer, hvor du får spille, tegne eller gjøre noe annet

morsomt, kan av og til inneholde spionprogrammer eller virus som skader PC-en din. Kanskje blir den treg, eller kanskje får andre tilgang til passordene dine eller kontroll over webkameraet. Slike programmer kan det være vanskelig å oppdage og å bli kvitt.

Gratis?

Kanskje har du eller noen av vennene dine vært med på avstemninger ved å bruke mobiltelefonen, eller takket ja til å få nye ringetoner på mobilen? Mange sier ja til noe som ser ut til å være gratis. Når telefonregningen etter en stund dumper ned i postkassa til mamma eller pappa, viser det seg at det likevel kostet penger. Ofte betyr et ja langt mer enn du tror, for eksempel at du har sagt ja til å kjøpe flere ringetoner fast hver måned selv om du trodde du bare kjøpte en enkelt ringtone. Da blir kontantkortet fort tomt.

Det er du som bestemmer hva du skal bruke din tid og dine penger på.

HVA MENER DU?

Har du opplevd at det kommer opp reklame som forstyrrer deg i det du holder på med når du sitter ved PC-en? Hvorfor tror du reklame brukes på denne måten? Vet du om noen nettsider med spill laget av selskaper som ønsker å selge et produkt? Hvilke?

Har du noen gang kjøpt noe eller betalt noe ved hjelp av mobilen? Fikk du det du trodde du skulle få?

Mange reklamerer for at du kan betale for det du kjøper ved hjelp av mobilen eller over Internett. Tror du det gjør at man kjøper mer enn om man hadde betalt direkte med kontanter?

OPPGAVER:

Gå inn på de tre nettstedene som dere i klassen bruker mest på fritida. Finner dere reklame på disse?

Plukk ut tre reklamer fra nettstedene og diskuter innholdet. Hvilke virkemidler har de brukt? Var det tydelig at dette var reklame? Ga reklamen god informasjon om produktet?

Ordboka

informasjonskapsel (cookie) = se «en liten spion» nedenfor.

brannmur = hindrer uønsket trafikk til en datamaskin, for eksempel at noen utenfra forsøker å logge seg på systemet.

antivirusprogram = program på datamaskinen som finner og fjerner virus.

Du har makt

Barn og ungdom bruker mye penger på mobiler og Internett. Noen selskaper blir så ivrige etter å selge til deg og vennene dine at de ikke alltid holder seg til reglene. Har du tenkt på at du kan være med på å påvirke dem, for eksempel ved å la være å kjøpe varer og tjenester fra selskaper som opptrer uærlig eller har dårlige produkter?

En liten spion

Mange nettsider er interessert i å vite hvem som besøker dem. Derfor lagrer de en liten fil (informasjonskapsel eller cookie) på maskinen din. Når du besøker et nettsted, sjekker det om du har deres informasjonskapsel. På denne måten kan de kjenne deg igjen fra besøk til besøk. Da kan de lage en profil av deg ut fra hvilke sider du besøker og hva du søker etter på det nettstedet. På den måten kan de tilpasse reklamen bedre til nettopp deg. Du kan slette informasjonskapsler under verktøymenyen i nettleseren din.

Ikke lov

Det er ikke lov å reklamere med at noe er gratis uten at det er det. Det er heller ikke lov å få deg til å bestille en fast tjeneste eller et abonnement uten å opplyse tydelig om hva du egentlig takker ja til.

Tenke sjæl

De fleste PC-er har både brannmur og antivirusprogrammer som skal beskytte datamaskinen. Men; det aller viktigste filteret er den kritiske sansen som sitter i ditt eget hode! Hvis du vil unngå problemer på PC-en, er det lurt å la være å klikke på popup-vinduer, lenker til ting du ikke vet hva er, eller svare på meldinger som sier at man har vunnet en premie. Da bør «filteret» i hodet ditt slå inn. Still deg selv spørsmål som «Hvorfor?» og «Hvem står bak?».

SERIØST!?!?

Lure-quiz

På TV ble det annonsert for Quiz på SMS, med fine premier og latterlig enkle spørsmål. For hver melding du mottok måtte du betale 15 kroner. Du kunne motta opp mot 333 meldinger i måneden. I verste fall ble det en kostnad på 4 995 kroner hver måned. Hvem vant?

Kilde: mobilen.no

Spill fulle av reklame

Du blir ikke voldelig av å spille dataspill. Kanskje ikke spesielt smart heller. Men du blir påvirket. Og noen spill påvirker deg mer enn andre. I spillet Anarchy Online blir du oppfordret til å drikke Coca-Cola og kjøre Toyota. Funcom, som har laget spillet, får godt betalt av store selskaper for å bruke merkevarene deres i spillet sitt.

Kilde: Forbrukerportalen.no

Brukte 6 000 kroner på Habbo

Foreldrene fikk sjokk da de oppdaget at den 12 år gamle sønnen hadde innredet et rom for 6 000 kroner på nettstedet Habbo. Pengene hadde han kjøpt med mobiltelefonen. -Disse TV-ene kostet 30 Habbo-mynter per stykk. Disse krokodillene kostet 20. Jeg tenkte ikke over at jeg brukte så mye penger, sier gutten, mens han peker på skjermen for å vise hva han har kjøpt.

Habbo hotell er et nettsamfunn med over 75 millioner brukere i hele verden. Det er gratis å bli medlem, men det er mulig å bruke tusenvis av kroner når man først er inne. Med noen tastetrykk kan du kjøpe Habbo-penger med mobilen. Seks Habbo-mynter koster 15 kroner.

Kilde: VG

ALLE NORSKE BARN BRUKER PC. Tre av fire bruker Internett hver dag. Trenden er klar: Internett er den mediekanaalen som barn mellom 8 og 18 år bruker desidert mest. Og det meste av bruken foregår i hjemmet.

Her kommer litt KJEDELIG men nyttig informasjon til alle FORESATTE

For mange foresatte er Internett fremdeles en litt ukjent verden, mens det for de fleste barn er en naturlig del av hverdagen. Mobiltelefonen blir en del av påkledningen – og det er like vanlig å snakke sammen på MSN som ansikt til ansikt. Det er viktig å anerkjenne de nye mediekanaalene som en arena hvor det er nødvendig med regler, grensesetting, privatliv, rom for kreativitet og kommunikasjon. Utfordringen er å finne en god balanse mellom alle disse hensynene.

Dette heftet er laget for diskusjon i klassen. Vi oppfordrer deg likevel til å ta en titt og diskutere temaene som er tatt opp i heftet med barnet ditt. Akkurat som i det virkelige liv er det viktig at barna føler seg trygge på nett og behandler seg selv og andre med respekt. Foresatte som viser interesse for og deltar i barnas nettbruk er viktig for å oppnå dette.

Sammen kan dere bestemme hvordan dere vil ha det.

OPPGAVER:

Har du lagt ut bilder av barna dine på Internett? Spurte du om lov først?

Hvor mye skal du som foresatt kontrollere hva barna holder på med? Er det ok å lese barnets dagbok? Nettloggen fra MSN og Internett? Mobilmeldinger? Barnekonvensjonen fastslår barnas rett til å være i fred. Samtidig gjør behovet for barnas sikkerhet og trygghet det nødvendig med involvering fra foreldre. Dilemmaene står i kø. Hvor går grensen?

Hvor står PC-en som barna benytter hjemme? Kan det være en fordel å ha PC-en i et rom som benyttes av andre, som stua eller kjøkkenet?

Trygg på nett

Lurer du på hvordan du best kan veilede barnet ditt i nettverdenen? Hvordan dere skal forholde dere til chatting? Hvordan dere kan opprette sikre passord? Hvordan dere skal reagere ved nettmobbing? Medietilsynets Trygg bruk-pakke gir mange gode innspill. Pakken består av fem deler, og du kan laste ned hele pakken på www.tryggbruk.no På denne hjemmesiden finner du også mye annet aktuelt stoff med tema barn og Internett.

Mobiltips

- Velg abonnement med definerte økonomiske rammer som kontantkort eller faste månedsbeløp.
- Registrer barnet som bruker av abonnementet. Da er det vanskeligere å laste ned vokseninnhold på telefonen.
- Gi operatøren beskjed om at barnet ikke føres opp i telefonkatalogen for å beskytte mot henvendelser fra uvedkommende.
- Reserver dere. De fleste operatører gir deg mulighet til å skjerme abonnementet mot nettsurfing, innholdstjenester som ringetoner og skjermbilder, samt tilgang til teletorg-tjenester.
- Får barnet uønsket reklame-SMS? Send STOPP til nummeret meldingen kommer fra.

Kilde: BarneVakten

Vil du vite mer?

Da kan du gå inn på www.dubestemmer.no. Her finner du linker til filmer og nyttig informasjon. Du kan også kontakte Datatilsynet på telefon **22 36 69 00** eller e-post dubestemmer@datatilsynet.no

www.dubestemmer.no